

V. media de G., *V. vulgaris* L., *V. germanica* F., *V. rufa* L., *V. austriaca* Pz., *V. silvestris* Scop. en *V. norvegica* F.

Vespa austriaca Pz. is synoniem met *V. borealis* Smith, *V. arborea* Ross en *V. arborea* Smith. Van deze soort zijn geen werksters bekend en is nooit een nest gevonden; men vermoedt, dat zij als „koekoekswesp” in de nesten van andere soorten, wellicht *V. rufa*, leeft, op de wijze waarop de „koekoekshommels”, het genus *Psithyrus*, dit bij de echte hommels, die tot het genus *Bombus* behooren, doen. Dergelijke dieren leven van het voedsel, dat door hun gastheer voor diens eigen nakomelingschap verzameld en bestemd werd.

Vespa norvegica F. wordt door vele Hymenopterologen als eene variëteit van *V. saxonica* F. beschouwd. Deze laatste komt bij ons niet voor. De nesten bevinden zich in boomen en struiken, dikwijls ook onder eenig afdak; ik vond ze nl. op de Veluwe, waar deze soort niet zeldzaam is, menigmaal op deze laatste wijze, b. v. in open koepeltjes enz. Eens vond ik een groot nest in een bessenstruik.

Vespa media de G. is de boomwesp bij uitnemendheid; ik heb tal van nesten dezer soort waargenomen en nooit anders dan aan takken van boomen. Zij werden echter ook enkele malen onder eenig afdak gevonden. Eens onderzocht ik een nest, dat ik in een leiboom langs een stal aantrof; tusschen de bladen van het omhulsel vond ik toen een vijftigtal voorwerpen van den suikergast, *Lepisma saccharina* L.

Vespa silvestris Scop. maakt haar nest aan takken of onder eenig afdak, ook, naar gezegd wordt, enkele malen in den grond. Hoewel deze soort op de Veluwe gewoon is, vond ik slechts eens een bewoond nest. De kleine, kogelronde, verlaten nestjes,

ongeveer ter grootte van een klein appeltje, die men dikwijls aan planten, doch meer nog onder eenig afdak vindt, zijn of van deze soort, of van *V. norvegica* afkomstig.

Vespa crabro L., de Hoornaar of het Horentje, werd, wat den nestbouw aangaat, boven reeds besproken. Het is een gewoon dier. Wie op de aanwezigheid dezer dieren niet gesteld is, lokke in het voorjaar de wijfjes, die dan elk een geheel toekomstig nest vertegenwoordigen, door een of ander door haar geliefd voedsel. Heeft men een ziekelijken, vocht uitzweetenden berk in de buurt, dan kan men ze daarop zeker aantreffen.

Vespa rufa L. bouwt in den grond; meermalen vond ik de nesten, welke klein blijven en een zeer week en zacht omhulsel hebben, in bosschen. De vondst van een nest tegen een der zijwanden van eene kist, werd reeds boven vermeld. In zandstreken gewoon, doch ook elders niet ontbrekend. Om Amsterdam zeldzaam.

Vespa vulgaris L. werd ook reeds besproken; geene onzer wespsoorten bouwt op zoo verschillende plaatsen als deze; zij doet het echter steeds binnen de eene of andere beschutting, nooit open en bloot. Naar mijne ondervinding is deze soort in de zandstreken de gewoonste wesp, komt echter ook elders genoeg voor. De nesten zijn van alle de meest broze en de hoofdkleur er van is bruingeel.

Vespa germanica F. bouwt wel haast altijd in den grond. Zij heeft zeer volkrijke nesten. In vele streken, o.a. te Amsterdam, is zij de gewoonste wesp; alleen in de zandstreken vond ik haar minder talrijk dan de vorige. Nesten grijs, veel steviger dan die van *V. vulgaris*.

J. TH. OUDEMANS.

Amsterdam, 14 Februari 1900.

NUTTIG OF SCHADELIJK?

En vraag, die, wat de vogels betreft, meermalen gesteld wordt. Stellen van vragen is gemakkelijk genoeg, maar met de beantwoording gaat het niet altijd zoo glad. En bij de beantwoording van bovenstaande quaestie is hoe dikwijls reeds allerlei onzin ten beste gegeven!

Nuttig? Waarvoor? Schadelijk? In hoeverre? Daarbij wordt in verreweg de meeste gevallen bedoeld het effect, dat de handeling van een of andere diersoort op onze portemonnaie heeft. En voorbij gezien wordt, dat iedere diersoort, groot of klein, zeer zeker haar reden van bestaan heeft in de groote huishouding der natuur.

Pikt een vogel een paar graankorrels weg, dan heet het terstond: wat een schadelijk beest! Maar men onderzoekt niet eerst wat diezelfde vogel buiten dien verslindt. Hoe dikwijls heb ik hooren klagen over de schadelijkheid der spechten. En het is mij gebeurd, dat een jager, dus een man die zijn geheele leven in de open lucht, in de natuur doorbracht, mij ernstig verzekerde, dat de koekoeken zoo schadelijk zijn!

Waaruit kan men nu afleiden, of eenige vogelsoort nuttig dan wel schadelijk is, in den zin, die gewoonlijk aan deze woorden gegeven wordt? Daarop moet het antwoord luiden: uit het onderzoek van

datgene, waarmede die soort zich voedt en dit kan men alleen te weten komen door den inhoud van krop en maag van verschillende individuen *in verschillende jaargetijden* na te gaan.¹⁾ Ik cursiveer de woorden „in verschillende jaargetijden”, omdat wanneer men hier niet op let, men een volkomen ontoereikend begrip krijgt van het geheele samenstel der voeding van een of andere soort. Bekend genoeg is toch, dat menige vogel zich zoowel met graan en zaden als met insecten en weer andere zich in 't voorjaar en den zomer met insecten en in 't najaar met bessen en andere vruchten voeden.

Intusschen is zulk krop- en maagonderzoek niet altijd gemakkelijk, of liever het is in de meeste gevallen niet zoo gemakkelijk uit te maken, wat hetgeen men in die lichaamsdeelen vindt, eigenlijk is. Men zal bijvoorbeeld eenige insecten-overblijfselen vinden. Wat zijn dat nu voor insecten? Men vindt overblijfselen, min of meer verteerd, van planten en zaden. Welke planten en welke zaden? Met juistheid een en ander te determineeren valt dikwerf zeer moeilijk; en hieruit blijkt, dat een ornitholoog in den volsten zin des woords, ook tevens entomoloog en botanicus zijn moet.

In de wetenschap is al lang uitgemaakt, dat verreweg de meeste vogels, vooral zangvogels, voor den mensch nuttig zijn. Maar bij diegenen, die niet op de hoogte der wetenschap zijn, bestaan nog de zonderlingste denkbeelden omtrent nut en schade. Ik noemde reeds hierboven een paar voorbeelden. Een ander voorbeeld vindt men in den boer, die een uil aan zijn schuur vastspijkt, niet begrijpend, dat hij een zijner beste vrienden kruisigt, of in den boschbouwer, die zorgvuldig alle eenigszins holle boomen weghakt en alle gaatjes dichtstopt en daarbij vergeet, dat hij zodoende zijn beste helpers bij het verdelgen van schadelijke insecten, de hollenbroeders, verdrijft.

En nu de roofvogels, zal men zeggen, die zijn dan toch stellig schadelijk? Ja en neen. Zeker is de havik, die uw met zorg gekweekte kuikens steelt, voor u een gevreesde vijand, en ge hebt natuurlijk groot gelijk, wanneer ge tracht u van dien roover te ontslaan.

Daarentegen is de buizerd weer hoogst nuttig door het verdelgen van tal van muizen, al mag hij nu en dan bij wijze van afwisseling ook eens iets van ons nemen, dat we liever niet missen.

Als een kwaden gast mogen we ook den slechtvalk beschouwen, die onze duiven, eenden of patrijzen tot offer kiest, maar laten we daarentegen den torenvalk beschermen, die hoofdzakelijk zijn voedsel vindt in voor ons schadelijke diersoorten.

¹⁾ Bij sommige vogels kunnen ook de in den vorm van ballen teruggegeven onverteerde voedseldeelen met vrucht onderzocht worden.

Maar ik raak heelemaal van mijn maagonderzoek af en daarvan wilde ik iets mededeelen, dat voor de lezers misschien eenigszins belangrijk kan zijn.

De Heer H. H. ter Meer, praeparateur bij 's Rijks-Museum van Natuurlijke Historie te Leiden, heeft zich welwillend beschikbaar gesteld, om de ingluviale van alle onder zijne handen komende roofvogels te onderzoeken en mij den uitslag daarvan mede te deelen. Ik wil die berichten niet op egoïstische wijze voor mij houden, maar daarvan ook gaarne anderen doen profiteeren, vooral eerstbeginnenden onder de lezers.

Hier dan volgt de lijst van tot dusverre gedane onderzoekingen; bij ieder onderzocht individu zijn zooveel mogelijk sexe, datum en plaats der vangst opgegeven:

Falco subbuteo L. Boomvalk,

begin September 1899; in krop en maag overblijfselen van een kwartel (*Coturnix coturnix* [L]).

Cerchneis tinnunculus (L.) Torenvalk.

1. ♂. Twickel bij Delden, 16 Mei 1899. Krop leeg, in de maag een jonge muis.

2. (sexe en vindplaats?) begin October 1899. In krop en maag overblijfselen van muizen.

Astur palumbarius (L.) Havik.

Gelderland, tweede helft Augustus 1899. In krop en maag overblijfselen van een jonge haas.

Accipiter nisus (L.) Sperwer.

1. ♂. Leersum, 26 October 1898, maag en krop leeg.
2. (sexe en vindplaats?) einde October 1898, overblijfselen van een zangvogel, een of andere vinksoort.
3. ♂. Leersum, 2 November 1898. Als de voorgaande.
4. ♂. Doorn, 19 November 1898. Resten van een waterral (*Rallus aquaticus* L.).
5. ♀. Amerongen, 23 November 1898. Overblijfselen van een patrijs (*Perdix perdix* [L]).
6. ♀. Diepenveen, 23 December 1898. Overschot van een. Houtduif (*Columba palumbus* L.).
7. ♂. juv. Eendenkooi op Texel, 23 December 1898. Overblijfselen van een niet meer te bepalen zangvogel.
8. ♂. juv. Vloog zich dood tegen mijn venster, waarachter een kooi met kleine zangvogels stond, 31 Januari 1899. Overblijfselen van zangvogels.
9. ♂. ad. Doorn, 31 Januari 1899. Resten als bij No. 8.
10. ♀. Twickel bij Delden, 12 April 1899; krop leeg, in de maag overblijfselen van een spitsbekkigen zangvogel.
11. ♀. Bergum, 15 October 1899. Maag en krop leeg.

Circus aeruginosus (L.) Bruine Kuikendief.

Jong exemplaar, Hilvarenbeek, 24 September 1898. Maag en krop leeg.

Pernis apivorus (L.) Wespendif.

(Sexe en vindplaats?) begin September 1899. In den krop individuen van een klein soort wespen en vliegenmaden.

Buteo buteo (L.) Buizerd.

1. (sexe?) Leersum, 26 December 1898. In den krop een complete spitsmuis (*Sorex spec?*) en de twee voorpooten van een kikvorsch; in de maag: twee achterpooten en wervelkolom van een kikvorsch.
2. (sexe?) 's Graveland, Januari 1899. Overblijfselen van een duif (*Columba palumbus*).
3. ♀. De Willemstad, 19 Februari 1899. In den krop een muis en stukje vischhuid; in de maag een rat.

Asio accipitrinus (Pall.). Velduil.

1. (sexe en vindplaats?) begin November 1898. Overblijfselen van een vinksoort.
2. Alles evenals bij No. 1: ook nog resten van een grooteren, niet meer te bestemmen vogel.

Ik zal mij niet vermeten uit deze weinige onderzoekingen algemeene gevolgtrekkingen te maken; daarvoor is hun aantal veel te gering. De eenige reeks, die iets beteekent, is die omtrent den sperwer, die dan ook buiten het zomersaisoen bij ons verreweg de meest algemeene roofvogel is en door zijn driestheid zeer dikwijls in den val loopt, zoodat op hem de meeste onderzoekingen kunnen worden gedaan. Uit het bovenstaande blijkt alweer, dat de sperwer een gevaarlijk roover is voor andere vogels. Hij, of liever zij, want meestal doet dit het veel grootere wijfje, ontziet zich niet, groote vogels als patrijzen en houtduiven aan te grijpen.

Van wat één sperwer op één dag rooven kan wil ik hier een voorbeeld geven. Ik ontleen dit aan *Aquila*, het orgaan der Hongaarsche Ornithologische Centrale, No. 4 van 1898, pag. 297.

Iemand vond een nest van den sperwer met vijf jongen, schoot het oude wijfje en nam vier der jongen weg. Om half twaalf 's morgens ging hij naar huis en keerde om twee uur des middags van den volgenden dag terug. Inmiddels waren dus 26½ uur verlopen. In deze geringe tijdruimte, waarvan nog de nachturen moeten worden afgetrokken (22 Juni, dus de nacht was kort), had het mannetje de volgende voedingsartikelen op den rand van het nest gebracht:

- 2 oude en 3 jonge pimpelmeezen.
- 1 oude en 1 jonge zwartkop.
- 2 oude en 1 jong roodborstje.
- 1 oude en 5 jonge vinken.
- 2 jonge zanglijsters.
- 3 veldmuizen (*Arvicola arvalis*).
- 2 boschmuizen (*Mus sylvaticus*).

Voegt men nu hier nog bij, hetgeen de jonge sperwer in dat tijdsverloop had genuttigd en de twee zangvogels, waarvan later in de maag van den mannelijken sperwer de overblijfselen werden gevonden, dan komt men tot een schrikkelijk totaal en kan men zich een denkbeeld maken van de verwoesting, die ééne sperwerfamilie onder de zangvogels kan aanrichten, en waartegen het verdelgen van eenige muizen in geen deele opweegt.

Gelukkig broedt de sperwer in ons land slechts zelden; in den tijd, dat hij 't schadelijkst wordt door het plunderen van nesten om zijn hongerige jongen te voeden, is hij hier weinig of niet aanwezig en later in 't saisoen doet hij veel minder kwaad. Hij moet dan volwassen vogels vangen. Nu is 't bekend, dat het getal der mannetjes bij wel de meeste

vogelsoorten dat der wijfjes overtreft en vele van die overtollige mannen vallen den sperwer ten offer. Ik heb tallooze in veld en bosch gevonden vederkransen, die van een gehouden sperwermaaltijd getuigden, onderzocht en bijna altijd bleek het slachtoffer een mannetje geweest te zijn, tenminste wanneer het een soort gold, waarbij sexueel kleurverschil aanwezig is, zooals bij den vink, den keep, den sijs, de geelgors en dergelijke. In andere gevallen weer is niet uit te maken, tot welk geslacht het verslonden dier behoorde, zooals bij de houtduif, de ringmusch, den witten kwikstaart, enz.

Ik heb hierboven ook gewag gemaakt van het onderzoek van een jongen bruinen kuikendief, 't welk echter op niets uitliep, omdat maag en krop geheel ledig werden bevonden. Nu is het bekend genoeg, dat deze kuikendief, die vooral in moerassen huist, voor de daar aanwezige andere broedende vogels een ware plaag is en aan de nesten van koeten, waterhoenders, eenden, enz. heel wat schade berokkent. En ik vind in het reeds aangehaald tijdschrift *Aquila* een geval vermeld van eierroof, dat de moeite waard is om hier oververteld te worden.

Bij een onderzoekingsreis door de Rumeensche Dobrudscha, welke door Dr. von Almasj in 1897 werd gemaakt en waarvan door hem destijds een lijvig en hoogst belangrijk verslag is gegeven, werd op den 15^{en} April een bruine kuikendief geschoten, wiens krop bij opening bleek te bevatten een drietal geheel ongeschonden eieren van *Panurus biarmicus* (L), het baardmannetje. De in 't riet zeer verborgen nesten van dit vogeltje weet onze roover dus ook wel te vinden; voor andere vogels, wier nesten meer in 't oog vallen, moet het er dientengevolge nog slimmer uitzien.

Valt het nu eenigzins moeielijk dergelijke, laten we maar zeggen, boosdoeners in bescherming te nemen, geheel anders is het gesteld met den buizerd. Deze pakt weliswaar nu en dan iets van ons weg waarop we prijs stellen, maar zijn hoofdvoedsel bestaat toch uit voor den landbouw schadelijke knaag- en andere dieren, en daarom acht ik bescherming van den buizerd in de meeste gevallen gerechtvaardigd. Ik heb dit in het breede uiteengezet in het weekblad *De Nederlandsche Jager*, van 1899, No. 182.

En zoo is het ook met de meeste nachtroofvogels gesteld. Ik zal niet beweren, dat uilen zich nu en dan niet te goed doen aan een of anderen zangvogel, zooals ook blijkt uit bovenstaande onderzoekingen aan den veld-uil, maar aangezien zij eerste muizenverdelgers zijn, dienen zij m. i. gespaard te worden. Helaas hebben velen iets tegen de uilen, vinden ze akelige, griezellige dieren en ijzen als zij

hun, ja, wel wat spookachtig geschreeuw vernemen, en daarom dooden zulke personen de uilen, die ze daarenboven voor ongeluksprofeeten houden. Bijgeloof is 't, en anders niet, maar zulk dom bijgeloof heeft

intusschen reeds aan menig nuttig dier het leven gekost.

Mr. R. Baron SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG.

Doorn, Februari 1900.

BLOEMHOUT.

Chineesche Klokjes en Roode Ribes.

„Ja, we hebben hier heel wat *bloemhout* in het park!” antwoordde mij indertijd de parkwachter, met wien ik gewoon was 's Zondagsmorgens in de vroege een ronde te doen door een van de mooiste parken van Amsterdam.

't Was de eerste maal, dat ik het woord *bloemhout* hoorde gebruiken, en het trof mij, doordat het zoo juist uitdrukt, wat het aan wil duiden: Bloeiende heester zonder blad, bloemen op dor hout, maar dan bloemen, die ieder zoo noemt; populieren, berken, wilg, els, hazelaar en gagel, neen, dat is nog geen bloemhout, al bloeien ze ook op het hout; maar wel *Cornus mas*, die gele mooie kornoelje met zijn duizenden kleine lichtgele bloempjes, vierpuntig op lange steeltjes en in bundeltjes van tien of twaalf dicht bijeen, zoodat in Maart de boom of heester één gele massa lijkt; ook het giftige Peperboompje (*Daphne mezereum*), met zijn vleeschroode dikke bloemen plat op het hout, en dan de prachtige grootbloemige *Magnolia* met zijn bleek-lila tulpen; dat is allemaal echt bloemhout. Alle drie zijn al vroeger in ons tijdschrift geteekend. En niet te vergeten de rood-bloeiende eschdoorn (*Acer Schwedlerii*) met purper-roode bloemen, die door de schors van de twijgen schijnen heen te boren, en de Chineesche klokjes, die ik vroeger maar zoo betiteld heb, omdat ik den waren naam niet te weten kon komen.

Mijn zegsman rekende de Roode Ribes ook nog onder 't bloemhout, ofschoon daar 't blad al te voorschijn is gekomen, wanneer de bloem ontluikt; maar die bladeren zijn dan nog zoo klein, nog zoo jong en nog half in de plooiën, en de bloemenrijkdom is zoo overstelpend, dat de bladeren nauwelijks in 't oog vallen; de roode trossen vullen bijna de heele ruimte.

De Chineesche Klokjes, *Forsythia* is de wetenschappelijke naam van den heester, wordt in twee of drie soorten, tegenwoordig in vele parken en tuinen aangeplant. 't Is een Noord-Chinees van afkomst, en hij kan best tegen onze winters. Een dankbare bloeier is het ook; wanneer de grond niet te schraal of te vast is en zijn plekje beschut wordt tegen windvlagen, hangen in Maart of April honderden

en honderden van de bevallige, gele klokjes te bengelen aan de glanzige kaneelbruine twijgen.

De vertakking van de plant is wat stijf, vooral doordat de twijgen zelf vierkant zijn en er, ook in de

Takje van Roode Ribes op halve grootte. Boven: bloem op natuurlijke grootte en op dubbele grootte, met voor de helft weggesneden kelk en kroonbladeren.

dunste takjes, weinig buiging zit; maar juist daardoor misschien komen de bevallige vormen van de klokjes zooveel te meer uit. Meestal hangen ze in paren in alle hoeken van de schuin opstijgende takken; de